

50-vuotias Ruotsin paikannimiarkisto

Elokuussa 1952 Ruotsin kuninkaallinen paikannimikomisio (aiemmin paikannimikomitea) vietti aktiivisen ja tuloksellisen työnsä 50-vuotisjuhlaa.

Enemmän kuin puoli vuosisataa sitten (v. 1901) Ruotsin muinaismuistojen valvoja Hans Hildebrand tähdensi kirjeessään hallitukselle paikannimien keräyksen merkitystä kansallisten tieteiden tutkimukselle viitaten samalla niihin suuriin tuloksiin — mm. O. Ryghin toimittamaan suureen teokseen *Norske Gaardnavne* — joita Norjassa oli saavutettu onomastiikan alalla.

Samalla hän ehdotti, että työn ohjausta ja suorittamista varten olisi perustettava komitea, mikä ehdotus hyväksyttiin. Niin komitea jo 2. 5. 1902 saattoi aloittaa toimintansa puheenjohtajana aloitteen tekijä ja jäsenenä tilikamarin neuvos G. Thulin sekä professori Adolf Noreen.

Työ pääsi hyvään vauhtiin jo kesällä 1902, jolloin ensimmäiset kerääjät lähtivät Vermlantiin, Göteborgin ja Bohusin sekä Älvsborgin lääneihin, joista etenkin viimeksi mainittu joutui intensiivisen työn kohteeksi. Keräystoimintaa johti Upsalan yliopiston

pohjoismaisen filologian professori A. Noreen, joka myös tarkasti kerääjien kokoelmat niiden vastaista julkaisemista varten. Kerääjinä oli aluksi kymmenkunta upsalaista opiskelijaa, jotka ennen maastoon lähtöään olivat saaneet keräysohjeita etenkin nimien murremuotojen merkitsemisestä J. A. Lundellin laatiman foneettisen aakkoston avulla. He keräilivät paikannimien lisäksi — ainakin aluksi — myös murre sanoja ja muinaismuistoja, olihan aloitteen tekijä arkeologi. Vuoteen 1906 mennessä oli tutkittu koko Älvsborgin lääni, ja samanaikaisesti käytiin läpi — pääasiallisesti G. Thulinin johdolla — vuosien 1540—1877 maakirjat ja entisajan muut asiakirjat vanhojen nimimuotojen merkitsemiseksi ensiksi Älvsborgin läänistä ja sitten vähitellen koko maasta.

Vähän myöhemmin komissio laati tarkan työsuunnitelman nimistön keräyttämiseksi ja ohjeet kerääjien työskentelyä varten sekä avarilla työkentillä että ahtaissa arkistosaleissa. V. 1906 komissio — Älvsborgin työn päätyttyä — valitsi Jöran Sahlgrenin ehdotuksesta keräyksen kohteeksi Örebron läänin nimistön, joka saatiin kerätyksi vuoteen 1914 mennessä. V. 1910 oli Vermlannin vuoro ja v. 1918 Hallannin. Tämän maakunnallisen keräytyön rinnalla komissio ryhtyi v. 1927 arpajaisvoittovaroista saamansa valtionavun turvin keräyttämään nimiä koko maasta aktiivisen Jöran Sahlgrenin johdolla. Tähänkin työhön käytettiin Upsalan yliopiston filologian opiskelijoita, jotka pitäjittäin merkitsivät muistiin nimet Lundellin foneettisten ohjeiden mukaan. Samalla oli kerättävä maakirjojen, kirkonkirjojen ja karttojen nimet, jotka kaikki oli merkittävä komission hyväksymille nimiliuskoille (n. 11×9 cm). Vuodesta 1928 paikannimikomission arkisto (samasta vuodesta Ruotsin paikannimiarkisto) oli sijoitettu Upsalan yliopiston kirjastoon ja vuodesta 1937 lähtien omaan kotiin »Dekaanin taloon» (Odinslund 2), josta se oli saanut haltuunsa kokonaisen kerroksen tilavia ja valoisa huoneita: varsinaiset

arkistohuoneet, kirjasto- ja tutkijainsalin, virkailijain huoneita ym. Tässä arvokkaassa kansallisessa arkistossa ovat paitsi nimistökortistoja (ja niiden käsikirjoituksia samansuuruisina vihkoina) myös kartasto ja kirjasto.

Nimiliput ovat aakkojärjestyksessä laaticoissa maakunnittain (Blekinge—Östergötland), piirikunnittain ja kunnittain. Jokaisen kunnan (pitäjän) nimistölaaticoissa ovat 1) vanhoista alkuperäisistä kartoista ja asiakirjoista poimitut a) asuttujen paikkojen, etenkin kylien, nimet, b) luontonimet, 2) maastosta kerätyt asutusnimet ja 3) maastosta kerätyt luontonimet. Tämän pääkortiston rinnalla on eräitä apukortistoja: 1) koko maasta luontonimien aakkosellinen hakukortisto (merkittävin asutusnimistö on teoksessa Svensk ortförteckning utgiven till bruk för trafikverken och deras kunder (viimeinen painos 1952), johon sisältyy 1275 2-palstaista sivua), 2) aakkosellinen n. 60 000 lippua sisältävä murre sanasto, nimistöön liittyvää appellatiiviainesta esim. maastosta, eläimistöä, rakennuksista ym.:sta, 3) vanhoista kartoista ja asiakirjoista poimittu nimistö a) perusosat (efterleder, esim. böle, dal, gap jnc.), b) määritteet (förleder), 4) nykyisen kartaston nimistö. Kaikkiaan on arkistossa 2078097 nimiliuskaa, joista 1439947 paikannimeä sekä 51706 murre sanaa. Nämä suuret luvut ovat mahdollisia siksi, että komissio on palkannut runsaasti kerääjiä (vv. 1928—52 yli 300:n), joista monet ovat merkinneet muistiin nimiä varsin kunnioitettavan määrän (esim. I. Modéer n. 47 000 liuskaa).

Arkistossa on lisäksi runsaasti asiakirjafotostaatteja, jäljennöksiä (esim. isojakoarkistojen asiakirjoista), kirjallisuudesta poimittuja nimikokoelmia, käsikirjoituksia (esim. nimistötutkielmia), kirjeenvaihtoa ym. Karttakokoelman hienoissa teräskaapeissa ovat mm. kerääjien numeroimat keräytyössä käytetyt (tav. topografiset) kartat, varsin täydelliset sarjat Ruotsin geografiaa, taloudellisia ja topografiaa

karttoja sekä merikortteja (myös Suomesta on kokoelmassa runsas topografi- ja taoudellinen kartasto) sekä valokuvajäljennökset Ruotsin vanhoista kartoista. Kirjasto, johon sisältyy etenkin onomastiikkaa, filologiaa, etnologiaa ja maantiedettä käsitteleviä teoksia, sanakirjoja ja moninaisia hakuteoksia, on vuosien mittaan kasvanut suuresti (se käsitti v. 1952 n. 12 000 nidosta).

Paikannimikomisio ryhtyi jo varsin varhaisessa vaiheessa laajaan julkaisuutoimintaan. Keskeisin sen julkaisuista on sarja Sveriges Ortnamn, mistä ovat ilmestyneet Ortnamnen i Älvsborgs län 1—20 (1906—48), Ortnamnen i Värmlands län 2—8, 9A, 10—15 (1922—50), Ortnamnen i Hallands län 1—2 (1948—50) ja Ortnamnen i Skaraborgs län 7 (1950). Lisäksi v. 1904 V. Gödelin toimesta julkaistiin nimitieteellinen bibliografia, ja myöhemmin paikannimiar্কisto alkoi julkaista omaa pikku sarjaa Meddelanden, jonka 3. numerona on ilmestynyt Helge Lindbergin ja Jöran Sahlgrenin »Korta anvisningar för ortnamnsupptecknare» (Lund 1945).

Laaja keräys- ja julkaisutyö oli uskottu Adolf Noreenille (apunaan komission muut jäsenet), jonka opastamana kasvoi uusi polvi kerääjiä ja tutkijoita (Erik Noreen, Nat. Lindqvist, Ragnar Ljunggren, Ivar Lundahl ym.). Nimistöntutkimus vilkastui, etenkin sen jälkeen kun (v. 1930) Jöran Sahlgren oli nimitetty Upsalan yliopiston pohjoismaisen paikannimistöntutkimuksen henkilökohtaiseksi professoriksi ja arkistossa aloitti toimintansa nimistöntutkimuksen seminaari. Väitöskirjoja onomastiikan alalta alkoi ilmestyä yhä taajemmin, ja Sahlgrenin assistentteina monet nuoret tutkijat (Ivar Modéer, Gösta Franzén, Verner Ekenvall, Erik Brevner, Bror Lindén, Harry Ståhl ja Lars Hellberg) ansaitsivat dosentuurinsa.

Paikannimikomisio ei rajoittunut ohjaamaan vain nimien keräystä ja tieteellistä tutkimusta, vaan se ulotti toimintansa myös käytännön asioihin. Niinpä vuodesta 1903

se on tarkistuttanut Ruotsin karttojen nimet, vuoteen 1951 kaikkiaan n. 35000 nimeä, mitä varten on monesti lähetetty asian tuntija merkitsemään muistiin virheellisiksi epäiltyjen nimimuotojen murreasut. On oltu kosketuksissa — nimistön yhtenäistämiseksi — eri virastojen (esim. postin, rautatien) kanssa, jotka ovat julkaisseet nimiluetteloja omaa tarvettaan varten, ja on annettu nimien kirjoittamisohjeita niitä haluaville (esim. kunnan viranomaisille). Vuodesta 1941 lähtien monet Ruotsin kaupungit ovat myöntäneet varoja omien alueidensa nimistön keräykseen ja tutkimukseen, ja tätä aineistoa on käytetty hyväksi mm. uusien katujen, torien ym. paikkojen nimittämisessä (vrt. Gösta Langenfeltin artikkelia Storkommunerna och namnsättningen av förbindelseleder, Landskommunernas Tidskrift no 12, 1951). Kaikki tämä neuvontatyö on ollut mahdollista arkiston runsaan materiaalin turvin, mutta toisaalta yhä uusien tehtävien keräytyessä paikannimikomisioille ja -arkistolle on myös sen työntekijäin lukumäärä lisääntynyt. Komission jäsenet ovat aikojen kuluessa vaihtuneet; sen puheenjohtajana on nykyisin Jöran Sahlgren, jäsenenä lakit. toht. Erik Schalling, professori Björn Collinder (suomalais- ja lappalaisalueiden nimistön tuntijana) ja Ivar Lundahl, joka v. 1951 oli nimitetty »pohjoismaisten kielten, etenkin paikannimistöntutkimuksen» varsinaiseksi professoriksi Upsalan yliopistoon. Komission palveluksessa on ollut lisäksi sihteeri (nykyisin dosentti Harry Ståhl) ja vuodesta 1928 lähtien arkiston hoitamisessa vakinainen henkilökunta: nyk. johtajana Ivar Lundahl, ensimmäisenä arkistonhoitajana ja apulaisjohtajana dosentti Ståhl (komission palveluksessa v:sta 1929), arkistonhoitajana fil.lis. Helge Lindberg (vuodesta 1934), fil.lis. Bertil Lemström (vuodesta 1937), fil.kand. G. Pellijeff ja fil.maist. Gusten Widmark, joiden lisäksi on kaksi naispuolista toimistovirkailijaa.

Näin laaja toiminta on käynyt pänsä vain runsaiden varojen turvin. Monet kun-

nat ja yksityiset lahjoittajat ovat tukeneet komission työtä (niinpä Selma Lagerlöf lahjoitti vuonna 1910 5000 kruunua Vermlannin nimien keräämiseksi). Mutta valtion myöntämä apu on tietenkin ollut ratkaiseva työn menestymiselle (v. 1903 komission talousarvio oli 4500 kruunua, toimintavuonna 1951—52 jo 120.700 kruunua). Työn aloitteentekijä Hans Hildebrand oli kirjeessään 2. 12. 1901 eritoten tähdentänyt, miten laaja työkenttä oli ja miten työn onnellinen loppuunsaorittaminen oli mahdollista vain varman taloudellisen avun tur-

vin. Tämä ymmärrettiinkin, työhön uhrattiin varoja, ja tuloksena on Upsalan esikuvallinen paikannimiarkisto, sekä maailman suurin että parhaiten järjestetty. Osaksi sen ansiosta myös Ruotsin paikannimistöntutkimus on saavuttanut merkittäviä tuloksia, siitä on kehitetty systemaattinen tieteenhaara, jolla on korkealle arvostettu asema maailmassa. Tämä oli Upsalaan elokuussa 1952 kokoontuneen kansainvälisen nimistöntutkijain kongressin yksimielinen toteamus.

VILJO NISSLÄ